

Z. Br.

Kopernikański numer miesięcznika "Literary"

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 15/3, 639-640

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z DZIEJÓW WYRAZU „UNIwersYTET” W JĘZYKU POLSKIM

Wyraz „uniwersytet” pojawił się u nas późno, notuje go dopiero *Słownik języka polskiego* Lindego (t. 6 z 1814 r.), ale tylko w charakterze odsyłacza do hasła „akademia”. Wśród przykładów dokumentacyjnych odnoszących się do tego hasła ani razu jednak wyraz „uniwersytet” nie występuje, wygląda więc na to, że Linde wziął go z żywego języka.

Prof. Witold Taszycki w artykule *Rzeczownik „uniwersytet” i wyrazy podobne w języku polskim* („Język Polski”, R. 50: 1970 nr 1) pisze, że wyraz „uniwersytet” może dotarł do Lindego z Krakowa, gdzie już *index lectionum* z 1814/15 r. ma na karcie tytułowej *in Universitate Jagiellonica* (Kraków 1814), ale nazwę tę faktycznie jako urzędową ustalił tzw. Komitet Akademicki powołany przez Komisję Organizacyjną Wolnego Miasta Krakowa, który w lipcu 1817 r. postanowił zerwać z tytułem „akademia” i wprowadził nazwę „uniwersytet”.

Z. Br.

KOPERNIKAŃSKI NUMER MIESIĘCZNIKA „LITERY”

W związku z przygotowaniem do obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Kopernika gdański miesięcznik społeczno-kulturalny „Litera” (R. 9: 1970 nr 2) przeszło połowę swej zawartości poświęcił postaci genialnego astronoma i sprawom z nim związanym.

W artykule wstępnym, *Blżej teraźniejszości*, zastępca redaktora naczelnego „Litera”, Tadeusz Bolduan, pisze m. in., że redakcja ma nadzieję, iż z zawartych w tym numerze materiałów „skorzystają lektorzy, nauczyciele, działacze kulturalno-oświatowi i młodzież”, i wyzyskają te materiały kopernikańskie „do okolicznościowych referatów lub pogadanek, przekazując tym samym wiedzę o Koperniku szerszemu gronu zainteresowanych” (s. 1).

W dalszej części „Litera”, prof. Witold Łukaszewicz w artykule *Rocznica kopernikańska* pisze o rozwoju uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu, a następnie o przygotowaniach do obchodów 500 rocznicy urodzin astronoma. Prof. Wilhelmina Iwanowska w artykule *O Koperniku, astronomii i Toruniu* pisze przede wszystkim o poglądach na nasz układ planetarny, od czasów najdawniejszych do czasów Kopernika, i o przewrocie, jakiego dokonało dzieło Wielkiego Toruńczyka. Prof. Karol Górski w szkicu *Myśli o nim* zajął się Kopernikiem uczniem i studentem. Warto zacytować ostatni fragment tego artykułu: „Czy Mikołaj Kopernik był uczniem i studentem pilnym? [...] Patrząc na jego studia okiem profesora z XX wieku, który przestrzegać ma dyscypliny studiów, powiemy, że nie bardzo: 4 lata w Krakowie — bez stopnia magisterskiego (1491—1495), 4 lata w Bolonii na studium prawa (1496—1500), bez doktoratu. Możliwe jednak, że w r. 1499, w osiem lat po rozpoczęciu studiów, miał już magisterium ze sztuk wyzwolonych, ale to niektórzy kwestionują. Wreszcie dwa lata studiów medycznych w Padwie bez doktoratu (1501—1503), ale za to doktorat z prawa kanonicznego na małym prowincjonalnym uniwersytecie w Ferrarze. Słyszę jakby narzekania ówczesne: «Bardzo zdolny, ale się rozprasza, wszystkim się zajmuje, co z niego będzie?». «Teraz uczy się greki zamiast medycyny». «Żeby też chciał się przyłożyć i zdać te egzamina». «Wszystko krytykuje, teraz rozrabia wśród kolegów nauki Ptolemeusza». Ale to był myśliciel. I dlatego dojrzałw [...] powoli, może na przekór normom i terminom, które są dla wielu, dla wszystkich. Ale nie były dla niego” (s. 7a).

Następnym artykułem jest *Jan Heweliusz — chluba astronomii polskiej*, napisany przez doc. Mariana Pelczara. Joanna Konopacka w artykule *Literatura polska wobec Kopernika* dała przegląd utworów literackich nawiązujących bezpośrednio

do dzieła i osoby kanonika z Fromborka, od epigramatów Brożka do dzisiaj¹ (nie uwzględniła sztuki Józefa Brudkiewicza *Kopernik i Dantyszek*; zradionizowana jej wersję nadała rozgłośnia olsztyńska Polskiego Radia w dniu 21 stycznia 1970 r.). Bogna Jakubowska napisała artykuł o portretach Kopernika (*Portrety z konwalia*). Paweł Groth dał artykuł *Mikołaj Kopernik w medalierstwie i numizmatyce*, Konstanty Bączkowski o skomponowanej w 1969 r. *Kantacie kopernikańskiej* Jana Michała Wieczorka (z tekstem Emila Zegadłowicza), Paweł Dzianisz — o wędrowności Kopernika (pobyty w poszczególnych miastach polskich), wreszcie Stanisław Pestka w artykule *W poszukiwaniu świetności* pisze o rekonstrukcji zabytków w Toruniu i o dzisiejszym życiu naukowym tego miasta.

W omawianej części numeru zamieszczono też utwory poetyckie o Koperniku: M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Deotymy, Ludwika Osieńskiego, M. Jastruna, T. Śliwaka i F. Fenikowskiego oraz felieton, też o treści kopernikańskiej.

Na podkreślenie zasługują ilustracje. Jest ich tu wiele: reprodukcja dyplomu doktorskiego Kopernika, karta z Indeksu ksiąg zakazanych, fotografie 6 portretów Kopernika, plansza z reprodukcjami 10 medali i in. Format wydawniczy „Liter” (folio) pozwolił na duże rozmiary tych ilustracji, tak więc np. reprodukcje starych sztychów (m. in. piękne ilustracje z dzieł Heweliusza) są bardzo wyraźne, czytelne w szczegółach.

W dziale informacyjnym numeru znajduje się wiadomość z życia motorowca Polskich Linii Oceanicznych „Kopernik” i o harcerskich imprezach kopernikańskich, dotychczasowych i zaplanowanych do 1973 r.

Redakcja „Liter” zapowiada, że tematykę kopernikańską będzie uwzględniać i w następnych numerach.

Z. Br.

HISTORIA NAUKI W „KALENDARZU GDAŃSKIM”

W „Kalendarzu Gdańskim” na rok 1970 znalazło się kilka prac z zakresu historii nauk uprawianych w Gdańsku. Tak więc mamy tutaj artykuł o pierwszych sekcjach zwłok (gdańskie Gimnazjum Akademickie już od 1568 r. miało katedrę anatomii; pierwsze publiczna sekcja zwłok w Gdańsku odbyła się 27 II 1613 r.; była to w ogóle pierwsza sekcja zwłok w Europie Środkowej). Autor tego artykułu podpisany jest inicjałami K. K. [Kazimierz Kubik].

Tenże autor w artykule *Matematyka z proboszczem spór światopoglądowy* pisze o prowadzonej w kalendarzach gdańskich polemice Piotra Krügera, nauczyciela J. Heweliusza, z autorem prognostyków, Michałem Radzkim, polemice wytykającej błędy Radzkiego z zakresu matematyki, astrologii, astronomii i innych nauk. Trzeci artykuł K. Kubika przedstawia sylwetkę naukową Gabriela Daniela Fahrenheita.

Autor podpisany A. J. [Andrzej Januszajtis] w opowiadaniu *O Heweliuszu inaczej* opisał fragment z życia tego wielkiego astronoma.

Marcin Gręboszewski dał artykuł *Jak doktor Wolf szczepił w Gdańsku ospę*. Nataniel Wolf (1724—1784), osiadły w Gdańsku chojniczanin, wprowadził tutaj pierwsze w Polsce masowe szczepienia przeciw ospie. Autor cytuje odpowiednią relację Joanny Schopenhauerowej (matki filozofa Artura)¹.

¹ Twórczość poetycką związaną z Kopernikiem omówił W. Hahn w pracy *Kopernik w poezji polskiej*, [w:] *Mikołaj Kopernik*. Lwów 1924, lecz rozprawa ta objęła wyłącznie twórczość XIX w.

¹ J. Schopenhauer, *Gdańskie wspomnienia młodości*. Wrocław 1959. Przełożył Tadeusz Kruszyński (a nie — jak podaje Gręboszewski na s. 93 — J. Kruszyński).